

UNIVERSITY
OF TAMPERE

UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

Lapse õigused kohtumenetluses

Katre Luhamaa PhD

Tartu ülikooli Euroopa õiguse lektor

Bergeni ülikooli *Discretion* projekti teadur

Co-Funded by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Keskne mõte

- Laste õigused peavad olema seotud laste tegelike eludega. Ei ole olemas universaalset arusaama või pilti „õigest“ lapsepõlvest
- Lapse õiguste tagamisel on kõige olulisem leida kaalutavad väärtused ning see, milline on otsustajale antud kaalutusruum.
- Lapse õiguste tagajateks peavad olema lisaks abstraktsele riigile kõik lapsega kokku puutuvad täiskasvanud.

Lapse õiguste õiguslik raamistik

- Põhiseadus (pohiseadus.ee)
 - Riigikohtu suunised
- Rahvusvaheline õigus
 - ÜRO Lapse õiguste konventsioon
 - Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
 - Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja muu EL õigus
- Soovitused ja suunised
 - Laste õiguste edendamist ja kaitset käsitlevad ELi suunised (2007)
 - Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee [suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta](#) (2010)
- Riiklik õigus
 - Lastekaitseseadus
 - Perekonnaseadus
 - menetlusseadused

Rahvusvaheline õigus Eesti õiguskorras

- Lapse õiguste konventsioon (Eesti liige alates 1991)
 - Osa riiklikust õigusest (vt lastekaitseseaduse § 2)

„Käesolev seadus kehtestatakse last väärtustava ning lapse arengut soodustava käitumise ja elulaadi kujundamiseks ühiskonnas, last toetava keskkonna loomiseks, lapse huvide esikohale seadmiseks, lapse elukvaliteedi parendamiseks, lapse igakülgse arengu toetamiseks ning tervist ja heaolu ohustavates tingimustes olevale lapsele õigeaegse ja asjakohase abi ja hoolduse tagamiseks **kooskõlas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni lapse õiguste konventsiooni ja selle lisaprotokollidega (edaspidi konventsioon) ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja teiste asjakohaste õigusaktidega.**“
- Olulisus rahvusvahelises õiguses
 - Rahvusvaheline standard
 - Euroopaliku standardi alus - EIK viitab läbivalt, Viited ka ELK praktikas

Aluspõhimõtted

- Lapse definitsioon – 18 aastat
- Laps on iseseisev õiguste kandja
- Lapse parim huvi (art 3) + [üldkommentaar](#) nr 14 (2013)
- Lapse ärakuulamine, tema arvamuslega arvestamine ja kaasamine (art 12) + [üldkommentaar](#) nr 12
 - Puuduvad konkreetset vanusepiirangud
 - Tähelepanu konkreetse lapse arengul
- Mittediskrimineerimine (art 2)
- Kolm P-d (*protection, provision, participation*)
 - Õigus kaitsele, õigus hoolitsusele, osalemisõigus
- Muu rahvusvaheline õigus
- Rõhk õigusel pereelule
 - Ennekõike realiseeritakse läbi vanemate õiguste; teisalt ka lapse õigus perekonnaelule (art 5)

Lapse parim huvi

- ÜRO lapse õiguste konventisooni artikkel 3 lg 1
 - Kõigis lapsi puudutavates ettevõtmistes tuleb esikohale seada lapse huvid
 - Suunatud kõigile lapsega kokku puutuvatele isikutele
 - Eeldab erinevate huvide väljaselgitamist ning läbi nende kaalumise parima välja selgitamist.
- Kuid lapse perest eraldamisel tähelepanu all...
 - Lühiajaline või pikaajaline huvi?
 - Kuivõrd peab teise puudutatud isikute huvisid arvesse võtma? (sh vanemad, õed-vennad)

Euroopa õigusruum

- Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (1950), Eesti liige alates 1996.
 - Artikkel 8 – õigus perekonnaelule;
 - Artikkel 14 – mittediskrimineerimine;
 - Lisaprotokoll 1 art 2 - õigus haridusele
 - Artikkel 6 - Õigus õiglasele kohtumenetlusele
+ kõikvõimalikud muud õigused
- Euroopa parandatud sotsiaalharta (1996), Eesti liige alates 2000.
- EL põhiõiguste harta ja nt kannatanu õiguste puudutavad direktiivid

Eesti õiguskord

- Põhiseadus
 - Õigus perekonnavalule (§ 26)
 - Perekonna kaitse (§ 27)
 - Õigus tervise kaitsele (§ 28)
- Lastekaitseseadus (Lasteks)
 - Suunatud kõigile, kes lastega kokku puutuvad
 - Laste õiguste ja heaolu tagamine
 - Ennetamine, koostöö
 - Lapse huvidest lähtumine (sama, mis lapse parim huvi?)
 - Tasakaal: vanemate õigused ja lapse õigus perekonnale vs lapse heaolu?
 - Abivajav laps ning tema abistamine

Perekonnaseadus – lapse eraldamine

- Perekonnaseadus
 - Keskne on vanema hooldusõigus
 - Lapse huvidest juhindumine (§ 123)
- § 135. Lapse eraldamine perekonnast ja hooldusõiguse täielik äravõtmine
- (1) Kohus võib lapse vanematest eraldada ainult juhul, kui lapse huvide kahjustamist ei ole võimalik ära hoida vanemate ja lapse suhtes kasutusele võetud muude toetavate abinõudega.
- (2) Hooldusõiguse võib kohus vanemalt täielikult ära võtta üksnes juhul, kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks.
- (3) Hooldusõiguse olulise piiramise või hooldusõiguse täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel kaasab kohus menetlusse arvamusandmiseks valla- või linnavalitsuse.
- (4) Kui lapse jätmine perekonda ohustab lapse tervist või elu, võib valla- või linnavalitsus või Sotsiaalkindlustusamet lapse perekonnast eraldada enne kohtumäärust. Sellisel juhul peab valla- või linnavalitsus viivitamata esitama kohtule avalduse vanema hooldusõiguse piiramiseks lapse suhtes.

Euroopa inimõiguste kohtu juhised

- Oluline on nii menetlusõiguste tagamise kui ka sisuliste õiguste tagamine
- Milline on risk ning kes ja kuidas on seda hinnanud?
- Millist abi on perele (vanematele) pakutud?
- Perest eraldamine on äärmuslik abinõu, kus tuleb juhinduda lapse parimatest huvidest, kuid tagada ka vanemate õiguste kaitse
- Oluline on sellises menetluses vanemate ja lapse kaasamine, vanemate ja lapse informeerimine

Riigikohtu juhised - 3-2-1-13-11

- Vanema õigusi piiravate abinõude rakendamisel peab kohus kaaluma nii lapse huve kui ka vanema õigusi ning kohaldama lapse heaolu tagamiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid.
- Kohus võib kohaldada abinõusid, mis lahutavad vanema ja lapse, sh eraldada lapse vanemast ja võtta vanemalt isikuhooldusõiguse lapse suhtes täielikult ära, **üksnes juhul**, kui vanema ja lapse õigussuhet toetavad abinõud ei ole andnud soovitud tulemust või on ilmne, et toetavate abinõudega ei ole võimalik ohtu lapse heaolule kõrvaldada.
- Tuleb hinnata, milline oht ähvardab lapsi vanemate juures kasvades ning milliste abinõudega on võimalik seda ohtu ära hoida.

Rühmatöö

- Moodustuvad viis rühma
- Linna lastekaitsetöötajad algatasid lapse perest eraldamise menetluse ning vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise.
- Olete tsiviilkohtumenetluses enda ametipositsioonil
- Arutage:
 - Millised on lapse kõige olulisemad õigused, millele menetlus peaks tähelepanu pöörama? Kes saab neid õiguseid tagada? Kuidas peate teie neid õiguseid tagama?
 - Millele peate enda ametipositsioonist lähtudes kõige rohkem tähelepanu pöörama
 - Kas ja kuidas kuulate ära lapse?
 - Millist tuge vajate teiselt spetsialistilt?
 - Milline on teie ametipositsioonist lähtudes asjas sobiv lahendus?